

ΘΕΟΔΟΡΙΤΑ

ΕΠΙΣΚΟΠΑ ΚΙΡΡΣΚΑΓΟ

ΟΤΩΒΤΥ ΝΑ ΟΠΡΟΣΥ,

ΒΡΑΩΕΝΝΕ ΚΩ ΝΕΜΥ ΝΩΚΟΤΟΡΥΜΙ
ΕΓΙΠΕΤΣΚΙΜΙ ΕΠΙΣΚΟΠΑΜΙ.

По рукописи десятого столѣтiя

издалъ

А. Пападопуло-Керамевъ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографiя В. Киршбаума. Дворц. пл., д. М-ва Финансовъ.

1895.

Печатается по определению Историко-филологического факультета Императорского С.-Петербургского Университета. 20 марта 1893 г.

Деканъ *И. Помяловскій.*

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΡΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΠΕΝΕΧΘΕΙΣΑΣ ΑΥΤΩΙ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑ ΤΙΝΟΣ
ΤΩΝ ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ἐκδιδόμεναι κατὰ κώδικα τῆς δεκάτης ἑκατονταστηρίδος

ὑπὸ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ.

(Ὑπομνημάτων τοῦ ἐν Παιτρικύλῃ Αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου
τόμος τριακοστὸς ἕκτος).

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κηροπόου.

1895.

**Ἐκδόθη ἐγγραφεὶ τῆς Ἱστορικο-φιλολογικῆς Σχολῆς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου
Πατρούπολεως, 20 μαρτίου 1898.**

Ὁ κοσμήτωρ Ἰ. Πομιαλόβσκις.

ΤΩΙ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ ΚΑΙ ΘΕΙΟΤΑΤΩΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΘΕΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

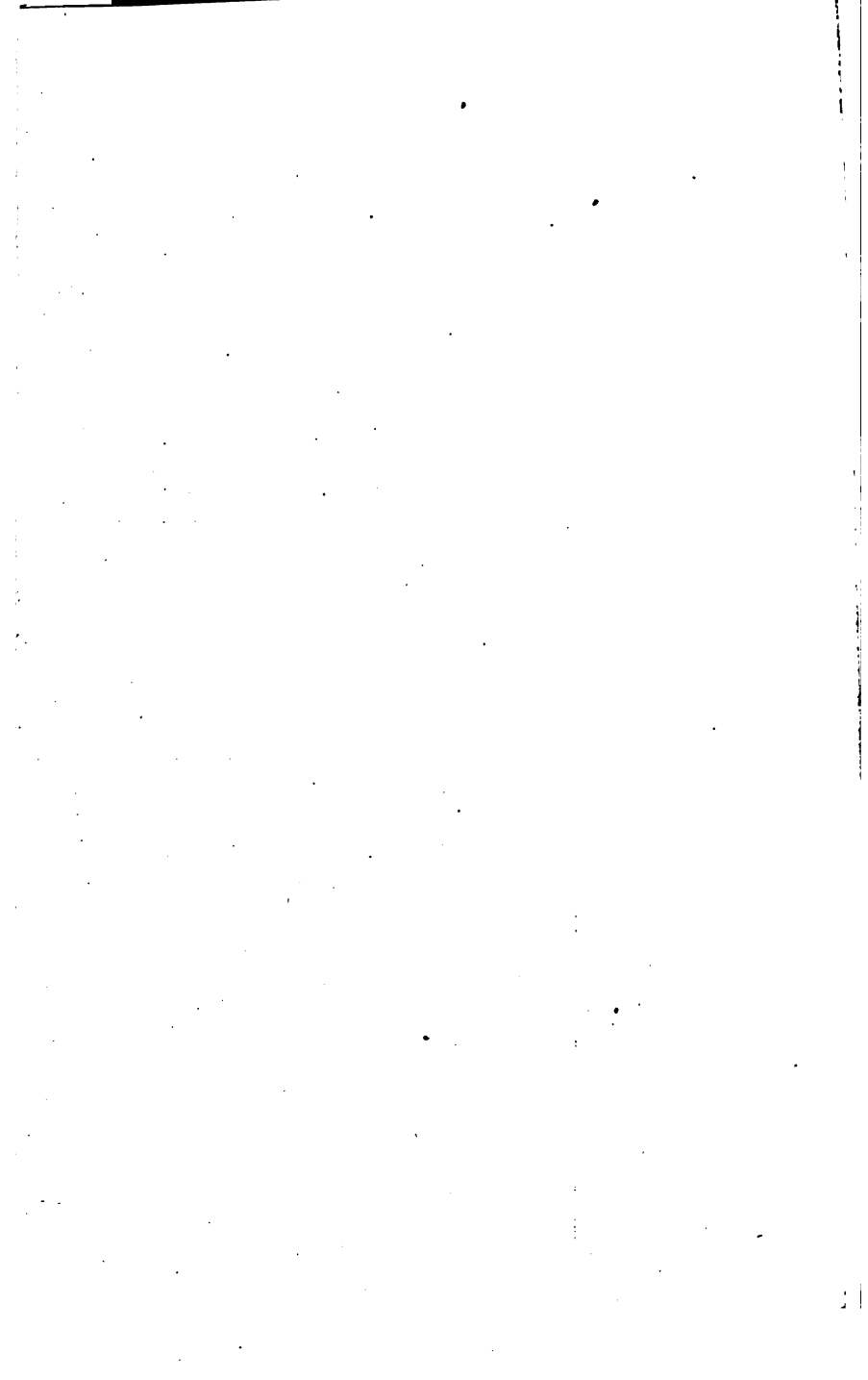
ΚΥΡΙΩΙ ΜΟΙ ΚΥΡΙΩΙ

Σ Π Υ Ρ Ι Δ Ω Ν Ι

ΑΝΔΡΙ ΦΙΔΟΜΟΥΣΩΙ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΕΝΘΕΡΜΩΙ ΔΙΔΑΘΟΤΗΙ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΝ

Μακαριώτατε Δέσποτα,

Τὸ πολῦτιμον τοῦτο πόνημα Θεοδωρήτου τοῦ σοφωτάτου ἐκείνου τῆς Κύρρου πόλεως ἐπισκόπου τινῶν μὲν ἀντιγραφέων ἀδικίᾳ προσγραφὴν ἐκ παλαιοῦ πατρὶ τῆς ἐκκλησίας ἀρχαιοτάτῃ, Ἰουστίνῃ τῷ φιλοσόφῃ καὶ μάρτυρι, τῇ δὲ τῶν ἐκδοτῶν εὐστόχῃ κρίσει δικαίως εἶτα ψευδεπίγραφον ἀποδειχθέν, τύποις ἐγὼ πλήρως ἐκδιδούς (ὡς ἐν παλαιότητι τινὶ τῆς ἱερᾶς τῶν Ἀγιοταφειτῶν Ἀδελφότητος μεμβρανίνῃ σφύζεται βίβλῃ, τὸν γνήσιον αὐτοῦ συγγραφέα φανερώς ἐπιδεικνυμένη), θαρρούντως ἔγνω ἀναθεῖναι τῇ Σῇ Μακαριότητι, λογισάμενος ὅτι τῷ πονήματι τῷδε παλαιοῦ τοῦ πατριαρχείου τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίας ἐπισκόπου μικρόν πως ἀντιβραβεύεται τοῦ νῦν αὐτῆς ἀρχιεπίμενος ὁ περὶ τὴν διάδοσιν τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἐνθερμος ζήλος. Ἀξιῶσειεν οὖν ἡ Σὴ Μακαριότης, Ἀγιώτατε Δέσποτα, πατρικῶς τοῦτο ἀποδέξασθαι καὶ τὸν ἐκδότην αὐτοῦ ταῖς Λύτῃς ἀγιάζειν εὐλογίαις.

Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΡΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΠΕΝΕΧΘΕΙΣΑΣ ΑΥΤΩΙ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑ

ΤΙΝΟΣ ΤΩΝ ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Διττός ὁ τοῦ βιβλίου τούτου σκοπός· πρῶτον μὲν σύγγραμμά τι ψευδώνυμον ἐν τοῖς πονήμασιν Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος ἐκ πολλοῦ τεταγμένον ἀποδοῦναι φανερώς ᾧ συγγραφεῖ τῷ ὄντι προσήκει, Θεοδορίτῳ δηλαδὴ Κύρρου πόλεως ἐπισκόπῳ· εἴτα δὲ τοῦτ' αὐτὸ τὸ σύγγραμμα πληρέστερόν τε καὶ πολλαπλῶς ὀρθότερον ἐμφανίσαι τῶν προτέρων ἀτελῶν αὐτοῦ τυπώσεων· εἴω γὰρ τῶν ἐγνωσμένων ἐτέρᾳ τινὶ μάλα δὲ συγκεχυμένη τᾷδε κεφαλῶν ἧδ' ἡμῶν ἢ τύποις ἀγαθῇ τύχῃ φανεροὶ κεφάλαια πεντεκαίδεκα, παντάπασιν ἄγνωστα ταῖς προτέραις ψευδωνύμοις ἐκδόσεσιν· εἴτι δὲ τῶν ἐγνωσμένων κεφαλῶν τὰ μὲν ἁλλείμματα, οὔτε σμικρὰ οὔτε καθὰ γνωστὴν ἀσήμεντα, περιττῶς ἀναπληροῖ· ὧν δὲ κεφαλῶν τύποι τινὲς ἐκ φθορᾶς ἦσαν ἀδιανόητοι πρότερον, τούτους οἶμαι τρανοὶ ῥήμασι βελτίοσι· πάντα δὲ ταῦτα τάγαθὰ παρέχεται παλαιός τις μεμβράνινος κώδιξ, γεγραμμένος μὲν ἀμφὶ τὸ μέσον τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, εὗρισκόμενος δὲ νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ἀγιοταφιστῶν, τῇ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τῇ τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου λεγομένη.

Κοινῇ μὲν οὖν ἐν τοῖς πονήμασιν Ἰουστίνου συγγραφή τέτακται πολύστιχος, ἑκατὸν τε καὶ τεσσαράκοντα καὶ εἴς ἀριθμοῦσα κεφάλαια, τήνδ' ἔχουσα τὴν ἐπιγραφὴν· "Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἰουστίνου ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους περὶ τινων ἀναρχαίων ζητημάτων". ταύτην δὲ πρῶτος ἐξέδωκε τύποις εἴται 1551-φ Πρόβερτος ὁ Στεφάνου, Γαλάτηρ ἀνὴρ φιλόλογος, ἐκγραψάμενος ἐπιμελῶς ἐκ βίβλου γραπτῆς, ἣν ἔχει καθὰ χειμήλιον

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Цѣль этой книги двоякая: во первыхъ, достовѣрно показать, что одно псевдонимное сочиненіе, съ давнихъ поръ причисляемое къ трудамъ философа и мученика Юстина, въ дѣйствительности принадлежитъ Θεодориту, епископу Кирскому; а во вторыхъ, издать это сочиненіе въ болѣе полномъ и въ значительно болѣе исправленномъ видѣ, чѣмъ прежнія неполныя изданія. Сверхъ главъ, извѣстныхъ раньше въ другомъ порядкѣ и очень разбросанныхъ, наше изданіе, по счастливому случаю, выпускаетъ въ свѣтъ пятнадцать главъ, не встрѣчающихся въ прежнихъ псевдонимныхъ изданіяхъ; кромѣ того, оно наполняетъ пробѣлы прежнихъ изданій, не маловажныя и, какъ извѣстно, весьма значительныя. Бывшія непонятными, вслѣдствіе искаженія, мѣста многихъ главъ становятся, по нашему мнѣнію, ясными, благодаря болѣе правильнымъ чтеніямъ рукописнаго преданія. Всѣмъ этимъ мы обязаны одной древней пергаментной рукописи, написанной около середины X столѣтія и сохраненной въ бібліотекѣ Святогробцевъ, находящейся въ Константинополѣ, въ подворьѣ Св. Гроба.

Среди сочиненій Юстина помѣщали до сихъ поръ обширное сочиненіе, содержащее 146 главъ и носящее слѣдующее заглавіе: «Отвѣты святаго Юстина православнымъ на нѣкоторые необходимые вопросы». Ихъ впервые напечаталъ въ 1551 г. Робертъ Стефанъ, французскій филологъ, тщательно

ἡ τοῦ Παρισίου τῶν Γαλλίων οὕτως ἐν Ἑβραϊκῇ λεγομένη Βιβλιοθήκῃ ταύτην δὲ τὴν βιβλίον οἱ τῶν Ἰουστίνου συγγραμμάτων ἐκδόται γινώσκουσι τῷ τε Regius ὀνόματι τῷ τε γράμματι C, κώδικα λόγου πολλοῦ δικαίως ἄξιον ὀνομάζοντες. οὗτος μὲν οὖν ὁ κώδιξ ἔτει 1363-φ γραφεὶς Ἰουστίνῳ τὴν συγγραφὴν ἐκείνην ἀληθῶς ἐπιγράφει· οὕτω δὲ καὶ δευτέρον ἀντίγραφον, δὲ Codex ὠνόμασται Clagomontanus, πᾶν μὲντοι τοῦ προτέρου νεώτερον· γέγραπται γὰρ ἔτει 1541-φ, ὥς δὲ Γερμανὸς ἀνὴρ, Ἰωάννης ὁ Otto, τῶν συγγραφῶν Ἰουστίνου σοφώτατος ἐκδότης, ἀποδεικτικῶς ἐπράνωσεν, ἐξεβλήθη τούτου τὸ κείμενον ἀμέσως ἐκ τοῦ προτέρου· πρὸς δὲ τούτοις ἔγνωσται καὶ τρίτον ἀντίγραφον, τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ λεγομένῳ Codex Monacensis graecus cxxxi· ἄλλ' ἐν αὐτῷ μεμετρημένων τινῶν ἀποκρίσεων εὐρίσκεται τὸ κείμενον, οὐχὶ δὲ τῆς συγγραφῆς ἀπάσης· ἔστι δὲ μικρόν τι παλαιότερον τοῦ δευτέρου καὶ καθὰ φαίνεται γεννήτορα τὸν πρῶτον ἔχει κώδικα ¹.

Τὴν μὲν δὴ συγγραφὴν οὗτοι πάντες οἱ κώδικες Ἰουστίνῳ προσγράφουσι τῷ μάρτυρι· ἀλλὰ διότι τὰ κεφάλαια ταύτης ἐμπεριέχει δογματικὰς ὑποθέσεις οὐ συγχρονίζουσας Ἰουστίνῳ, νόθον τε καὶ ψευδεπίγραφον ἐκ τούτου γνόντες εἶναι σαφῶς οἱ θεολόγοι δικαίως ἐκ τῶν ἐκείνου συγγραμμάτων ἐξέβαλον, ἀποδόντες αὐτὴν εἰκαστικῶς οἱ μὲν ἀγνώστῳ τινὶ Σύρῳ συγγραφεὶ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ², οἱ δὲ τῷ Κύρρου πόλεως ἐπισκόπῳ Θεοδωρήτῳ ³. ὁ τύχη νῦν ἀγαθὴ παλαιός, ὥς εἴρηται, κώδιξ ἱεροσολυμιτικός ἐδικαίωσεν· ἀριθηλότατα γὰρ ἐκφαίνει τὸν γνήσιον τῆς συγγραφῆς πατέρα, δις αὐτὸν ὀνομάζων ἐν τε τῇ κεφαλίδι τοῦ πίνακος τῶν ἐρωτήσεων, ἐν τε τῇ τῶν κεφαλαίων οἷς αὐταὶ διηρῆνται. τί δὲ καθόλου οὗτος ὁ κώδιξ ἐμπερικλείει καὶ τίνα τούτου φύλλα τὴν κατὰ τὴν ἐνέχει τοῦ Θεοδωρήτου συγγραφὴν, λέγωμεν.

¹ Τὴν περιγραφὴν ἀπάντων τούτων τῶν κωδίκων ὅρα παρὰ τῷ Otto, *Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi*. Vol. I, editio tertia. Jenae 1876, σ. xxi—xxvi. Vol. IV, editio altera. Jenae 1849, σ. xix—xx.

² Ἰουστίνου τὰ εὐρισκόμενα πάντα, ἐκδ. Prud. Marani σ. 434-447.

³ Du Pin, *Nouvelle bibliothèque des auteurs ecclésiastiques*, τ. I, Paris 1690, σ. 58 «*Quelques uns attribuent ces questions à Théodoret, tant à cause de la conformité du style, qu'à cause de certains termes, dont cet auteur se sert, qui se rencontrent aussi fort souvent dans Théodoret*».

списавшій ихъ съ рукописи, которая, какъ драгоценность, хранится въ французской «Національной Библіотекѣ». Объ этой рукописи знаютъ издатели сочиненія Юстина, называющіе ее *Regius* и обозначающіе буквою С, какъ рукопись по справедливости, достойную большого вниманія. Эта рукопись, написанная въ 1363 г., приписываетъ вышеназванное сочиненіе Юстину; точно также и второй списокъ, носящій названіе *Codex Clagomontanus* и написанный гораздо позже, а именно въ 1541 г., текстъ котораго, какъ выяснилъ вполнѣ убѣдительно Іоаннъ Отто, ученый нѣмецкій издатель сочиненій Юстина, взятъ непосредственно изъ предыдущей копіи. Извѣстенъ еще къ тому третій списокъ, который заключается въ такъ называемомъ *Codex Monacensis Graecus* сxxxvi; но въ этомъ послѣднемъ заключается текстъ только нѣкоторыхъ отвѣтовъ, но не всего сочиненія; онъ написанъ нѣсколько раньше второй копіи, и, повидимому, его текстъ заимствованъ изъ первой рукописи.

И такъ, всѣ эти рукописи приписываютъ вышеназванное сочиненіе мученику Юстину. Но такъ какъ главы этого сочиненія содержатъ много догматическихкихъ вопросовъ, не современныхъ Юстину, то богословы рѣшили, что это сочиненіе не принадлежитъ ему и что надпись ложна, и поэтому вполнѣ справедливо исключили эту рукопись изъ сочиненій Юстина, гадательно приписавъ этотъ трудъ или неизвѣстному сирийскому писателю V столѣтія или Киррскому епископу Теодориту. Къ счастью теперь древняя, какъ сказано, Іерусалимская рукопись наглядно обнаруживаетъ настоящаго творца этого сочиненія, упоминаемаго дважды: въ оглавленіи указателя вопросовъ, и въ оглавленіи текста, въ началѣ главъ, на которыя эти вопросы подраздѣляются. Что-же содержать вообще въ себѣ наша рукопись и на какихъ ея страницахъ заключается новый этотъ трудъ Теодорита,—объ этомъ скажемъ сейчасъ.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ κώδις ἐν μὲν τῷ παλαιῷ τῆς ἐν τῷ Μετο-
 χίῳ βιβλοθήκης εὐσυνόπτῳ καταλόγῳ δεδῆλωται τῷ 452-ῳ ἀριθμῷ,
 ἐν δὲ τῷ παρ' ἐμοῦ συνταχθέντι νεωστί, οὕτω δὲ τετελεσμένῳ, τῷ
 273-ῳ· φύλλα δὲ συναρμόζει 205 μεμβράνια (μήκους μὲν 255
 χιλιοστών μέτρου γαλλικοῦ, πλάτους δὲ χιλιοστών 195), ὧν τὸ
 καίμενόν ἐστὶ μονόστιλον, ἔκ τε γραμμῶν ἐν πληρεστάτῃ σελίδι
 τριάκοντα, ὡς εἶναι τὸν χώρον αὐτῶν ὡς $0,20 \times 0,13$. πρὸς δὲ πρό-
 τερον ὁ κώδις ἦν, ἐκδηλό· σημείωμά τι διαγεγραμμένον ἐπιμελῶς,
 οὕτως ἐγὼ μέρος οὕτως ἀνέγνω· « - - - Ἱεροσολύμων κυρίῳ κυρίῳ
 Χρυσάνθῳ πρὸς ἀνάγνωσιν - - - », ὡς κτῆμα τῆς αὐτῆς μονῆς.
 ἀφ' ἧς [1716], Ἰουλίου. † ὁ προηγούμενος καὶ σκευοφύλαξ τῆς
 - - - μονῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἰωάννης ἱερομόναχος». ἦν οὖν
 ὁ κώδις, οἶμαι, τῆς ἐν ὕρει τῷ Ἀθῷ μονῆς τοῦ Διονυσίου, Χρυ-
 σάνθῳ τῷ Νοταρᾷ πατριάρχῃ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκδοθεὶς, ὑπο-
 σχεθέντι τούτον ἀναγνόντι δοῦναι πάλιν αὐτῇ τῇ μονῇ. τούτου μὲν
 οὖν τὸ πρόωπιστον φύλλον ἐστὶ πρόοδετον, πίνακα τῶν ἐν αὐτῷ
 τούτῳ τῷ κώδι· γραφῶν ἐμπεριλαμβάνον ἐν ἐπιτομῇ· αἱ δὲ καθ'
 εἰρμὸν οὕτως ἔχουσιν.

1. «Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου πατριάρχου Ἀντιοχείας ἀποκρίσεις
 πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐπερωτήσεις παρὰ τινων ὀρθοδόξων,
 περὶ διαφόρων ὑποθέσεων». Ἀρχ. «Ερώτησις. τί ἐστὶ τὸ ση-
 μεῖον τοῦ τελείου χριστιανοῦ; Ἀπόκρισις. πίστις ὀρθὴ καὶ ἔργα
 εὐσεβῆ» κτλ., φ. 2-89. κεφάλαια δοξακαίδεκα, ἅπερ ὅρα παρὰ
 τῷ Migne, Patrol. graec. τ. 89, σ. 329 κέ.

2. «Θεοδωρήτου ἐπισκόπου πόλεως Κύρου» κτλ. πίναξ ρε'
 κεφαλῶν, ἐκτυπωθεὶς ἀπαρallάκτως ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ (σ. 1-
 15)· κατέχει δὲ φύλλα τοῦ κώδικος ἐννέα (90^α-98^α).

3. «Θεοδωρήτου ἐπισκόπου πόλεως Κύρου, ἐνός τῶν ἐν Χαλ-
 κηδόνι γλ' ἁγίων πατέρων, πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐπερω-
 τήσεις παρὰ τινος τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπων» ἀποκρίσεις (φ.
 98^α-170^α), ἀποτελοῦσαι κεφάλαια συνηριθμημένα οὐχ ὡς ἐν τῷ
 πίνακι ρε', ἑκατὸν ἐξήχοντα δὲ καὶ ἑν, ἃ νῦν ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ
 περιέχεται, σ. 16-150. ἐξεγράφητο δὲ ταῦτα δι' ἐμὲ λίαν ἐπι-
 μελῶς Ἡλίας ὁ Παπτόπουλος.